

WSTĘP

Dzieje regionu pozostają często nieznanie lokalnej społeczności, dlatego warto je stale upowszechniać. Tragiczne losy mieszkańców Łodzi wysiedlonych przez hitlerowskiego okupanta w czasie II wojny światowej, powinny pozostać w naszej pamięci, jako żywa lekcja polskiej historii, budującej tożsamość współczesnego Polaka.

Jednym z działań okupanta na terenach wcielonych do III Rzeszy, wymierzonych przeciwko polskiej ludności cywilnej, było wysiedlanie jej z miejsc zamieszkania i wywożenie na terenie tzw. Generalnego Gubernatorstwa (GG). Nim wyrzuceni z domów ludzie zostali osiedleni w nowym miejscu, doświadczali pobytu w obozach przesiedleńczych. Panujące w nich bardzo ciężkie warunki bytowe, choroby, często głód oraz okrucieństwo strażników, na zawsze pozostały w pamięci doświadczonych tym ludzi.

W nocy z 14 na 15 stycznia 1940 r. miała miejsce największa w Łodzi jednorazowa akcja wysiedlenia ludności polskiej. Niemcy zmusili do opuszczenia domów ok. 4,5 tys. osób, mieszkańców os. im. Józefa Montwiłła-Mireckiego na Polesiu Konstantynowskim. Skazali ich na pobyt w obozie i przymusowy wyjazd do nowych miejsc osiedlenia, aby dzięki temu zyskać mieszkania dla – przybywających do Łodzi – niemieckich osadników. Byli nimi początkowo Niemcy z głębi Rzeszy, a w kolejnych latach również ze wschodnich terenów okupowanej Polski i krajów bałtyckich.

W marcu 1941 r., w związku z przygotowaniem czynionymi przez III Rzeszę do ataku na ZSRR, Niemcy zawiesili przeprowadzanie akcji wysiedleńczych do GG. Potrzeby transportowe wojska stały się w tym czasie priorytetem. Wznowione z czasem wysiedlenia miały już nieco innych charakter. Okupant kładł większy nacisk na wysłanie jak największej liczby Polaków do pracy przymusowej w głąb Rzeszy.

W 70. rocznicę tych wydarzeń, z inicjatywy Władz Miasta Łodzi, odbyła się konferencja naukowa. Koncepcję spotkania oraz jego stronę merytoryczną przygotowali, przy współpracy pracowników Wydziału Strategii i Analiz UMŁ, pracownicy Instytutu Pamięci Narodowej Oddziału w Łodzi. Pokłosiem wspomnianej konferencji jest poniższa publikacja, na którą składają się – wygłoszone 15 stycznia 2010 r. – referaty.

Dr hab. Maria Rutowska (Instytut Zachodni w Poznaniu) mówiła o *Wysiedleniach ludności polskiej z Kraju Warty do Generalnego Gubernatorstwa w latach II wojny światowej (1939-1941)*. Autorka przedstawiła genezę i przebieg wysiedleń prowadzonych przez Niemców na obszarze Kraju Warty. Ze szczególnym uwzględnieniem warunków w jakich przyszło przebywać wysiedlonym. A także statystkę dotyczącą tej problematyki, w podziale na poszczególne lata.

Realizując postanowienia moskiewskiej deklaracji o okrucieństwach z 1 listopada 1943 r. złożonej przez Franklina D. Roosevelta, Winstona Churchila i Józefa Stalina, zapowiadającej wspólne ukaranie głównych zbrodniarzy wojennych, w dniach 21 czerwca – 09 lipca 1946 r. przed polskim Najwyższym Trybunałem Narodowym odbył się proces Gauleitera Artura Greisera. Prof. dr hab. Witold Kulesza (Uniwersytet Łódzki) przedstawił problematykę *Wysiedleń z Kraju Warty (Warthegau) w świetle procesu Gauleitera Artura Greisera*. Udokumentowane – na potrzeby procesu – przestępstwa popełnione przez Gauleitera w okresie sprawowania przez niego władzy w Kraju Warty, potwierdzały jednocześnie sposób zorganizowania i przeprowadzenia wysiedleń Polaków z tego terenu. Opis przebiegu wydarzeń, do których doszło na Polesiu Konstantynowskim w Łodzi w styczniu 1940 r., zawarty został w artykule dr Joanny Żelazko (IPN Oddział w Łodzi) *Wysiedlenie mieszkańców osiedla im. J. Montwiłła-Mireckiego w Łodzi*. Warstwę informacyjną o dramacie łodzian, który przeżyli tej mroźnej, zimowej nocy, uzupełniają

fragmenty wspomnień uczestników wydarzeń. Ich odczucia i reakcje możemy poznać poprzez cytaty zamieszczone w tekście.

Opis funkcjonowania i organizację łódzkich obozów przesiedleńczych odnajdujemy w artykule Artura Ossowskiego (IPN Oddział w Łodzi) *Obozy przesiedleńcze w Łodzi przy ulicach: Łąkowej, Kopernika, 28 Pułku Strzelców Kaniowskich i Żeligowskiego*. Autor zamieścił również informacje o wybranych osobach spośród personelu tychże obozów, których życiorysy pokazują jakiego typu byli to ludzie i z jaką bezwzględnością wypełniali powierzone im obowiązki.

Szczególny charakter miał obóz w Konstancynie Łódzkim. Pomimo, iż formalnie był on obozem przesiedleńczym, to jednak bardzo ciężkie warunki, jakie w nim istniały powodowały, że przez więźniów powszechnie określany był mianem koncentracyjnego. Dodatkowo, oficjalny charakter obozu również ulegał zmianie. Od wiosny 1941 r. – w sytuacji, gdy Niemcy wstrzymali akcję wysiedlania Polaków – stał się on obozem przejściowym. Historię tego miejsca odosobnienia przedstawił Sławomir Abramowicz (IPN Oddział w Łodzi) w artykule *Niemiecki obóz przesiedleńczy w Konstancynie Łódzkim 1940–1943*.

Prok. Anna Gałkiewicz (IPN Oddział w Łodzi) przygotowała artykuł *Obóz filii łódzkiej Głównego Urzędu Rasy i Osadnictwa SS w Łodzi przy ul. Spornej*. Autorka zaprezentowała szczegółowe ustalenia poczynione na temat tego obozu w toku śledztwa, prowadzonego w Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi, w sprawie zbrodni ludobójstwa i innych form eksterminacji polskich dzieci i młodzieży w latach 1939–1945, dokonywanych przez władze hitlerowskie w rejencji kalisko-łódzkiej.

Grupą społeczną, która przez każdego agresora uważana była za potencjalnie niebezpieczną, ze względu na wpływ posiadany na społeczeństwie, byli duchowni. O losach księży katolickich, którzy trafili do obozu w Konstancynie Łódzkim napisał ks. prof. dr hab. Piotr Zwoliński w artykule *Księża katolicy w obozie przejściowym w Konstancynie Łódzkim w październiku 1941 r.* Autor ukazał nie tylko warunki w jakich przebywali duchowni w obozie konstancynowskim, ale również ich godne postawy w tych trudnej sytuacji.

Najbardziej bezbronni wobec okrucieństw wojny są zawsze dzieci. One również trafiały do obozów. Wśród nich najtrudniejszą sytuację miały te, które oddzielono od najbliższych. W 1942 r. do obozu przesiedleńczego w Łodzi przy ul. Żeligowskiego 41/43, trafiła grupa dzieci z okupowanych Czech. Genezę ich przybycia, pobyt w obozie i przypuszczenia na temat dalszego losu opisał Michał Trębacz (IPN Oddział w Łodzi) w artykule *Dzieci czeskie z Lidic w obozie przy ul. Żeligowskiego w Łodzi*.

Teksty zamieszczone w – oddawanej do rąk Czytelnika – publikacji nie mają na celu przedstawienia całościowej analizy naukowej wspomnianych zagadnień, lecz przybliżenie ich szerszemu gronu odbiorców.

Joanna Żelazko